

Asia: VN/501/2020

Lausuntopyyntö iäkkäiden henkilöiden palvelukokonaisuutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

1. Sosiaalihuoltolain 21 §:n mukaisia asumispalveluja ovat tilapäinen asuminen, tuettu asuminen sekä nk. tavallinen palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen. Palveluasumisella tarkoitetaan (kunnan järjestämässä) palveluasunnossa järjestettävää asumista ja palveluja. Erona tehostetun ja tavallisen palveluasumisen välillä on, että tehostettu palveluasuminen sisältää ympärivuorokautiset palvelut. Voitaisiinko tavallisen palveluasumisen käsite mielestänne poistaa lainsäädännöstä?

Ei

2. Jos tavallisen palveluasumisen käsite poistetaan lainsäädännöstä, pitäisikö muutoksen koskea kaikkien asiakasryhmien palveluasumista?

3. Jos tavallinen palveluasuminen (kunnan järjestämässä palveluasunnossa) poistuisi palveluvalikosta, pitäisikö kunnan sosiaalitoimella olla velvollisuus joissakin tapauksissa järjestää asiakkaalle hoitoa ja huolenpitoa turvaavien palvelujen lisäksi myös asunto?

Kyllä

4. Jos tavallinen palveluasuminen jää lainsäädäntöön, pitäisikö omaishoidon tuesta annettua lakia muuttaa niin, että omaishoidon tukea voidaan myöntää myös tavallisen palveluasumisen asiakkaille?

Kyllä

5. Pitäisikö tehostettua palveluasumista ja muita asumis- ja palvelumuotoja voida toteuttaa samassa toimintayksikössä?

Kyllä

6. Voitaisiinko iäkkäiden henkilöiden asumisen monimuotoisuutta edistää muilla lain muutoksilla?

Kyllä

7. JOS vastasitte kyllä kysymykseen 6, kuvatkaa, millaisilla muilla lainmuutoksilla asumisen monimuotoisuutta voitaisiin edistää.

Monimuotoisuutta kannattaa lisätä, mutta kaikissa vaihtoehtoissa on otettava huomioon ikääntyneiden turvallisuus (katso esimerkiksi vastauksen 14 kohta 3).

Yhtenä vaihtoehtona on yhteisöllisen asumisen edistäminen, jolla voisi säästää mahdollisesti myös kotihoidon kustannuksissa.

Omaishoidon tuen mahdollistaminen on myös silloin, kun asukas asuu kunnan osoittamassa palvelutalossa, on tärkeä asia. Se edellyttää muutosta omaishoidosta annettuun lakiin.

8. Sosiaalihoitolain 21 §:n 3 momentin mukaan palveluasumisen saannin edellytyksenä on, että henkilö tarvitsee soveltuvan asunnon sekä hoitoa ja huolenpitoa. Tehostetun palveluasumisen saanti edellyttää lisäksi, että hoidon ja huolenpidon tarve on ympärivuorokautinen. Pitäisikö laissa määritellä tehostetun palveluasumisen saannin edellytykset nykyistä tarkemmin?

Ei kantaa

9. Kotipalvelun sisältönä on sosiaalihoitolain 19 §:n mukaan jokapäiväiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittaminen tai niissä avustaminen. Nämä toiminnot ovat: asuminen, hoito ja huolenpito, toimintakyvyn ylläpito, lasten hoito ja kasvatusta sekä asiointi. Luettelo ei ole tyhjentyvä. Kotipalveluun sisältyvät tukipalvelut ovat: aterian-, vaatehuolto- ja siivouspalvelut sekä sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. Pitäisikö kotipalveluun sisältyvät tukipalvelut erottaa omaksi palvelumuodokseksi?

Ei

10. Vastaavatko kotipalvelun ja tukipalvelujen käsite ja sisältö nykyisiä asiakkaiden tarpeita vai pitäisikö palvelujen nimikettä ja/tai niiden sisältöä muuttaa?

Ei kantaa

11. Eduskunnan käsiteltävänä on hallituksen esitys (HE 4/2020 vp), jossa vanhuspalvelulakiin ehdotetaan säännöksiä tehostetun palveluasumisen henkilöstömitoituksesta. Pitäisikö myös kotihoidon henkilöstön määrästä säätää lain tasolla?

Ei

12. JOS vastasitte kyllä kysymykseen 11, kuvatkaa millä tavalla asiasta pitäisi säätää. Olisiko esimerkiksi Laatusuosituksessa hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019 (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6) oleva suositus kotihoidon henkilöstön määräytymisestä toimiva tapa?

Jos tästä säädettäisiin, tulisi henkilöstön riittävät siirtymät ottaa huomioon. Siirtymäajoissa on merkittäviä alueellisia eroja.

13. Tukeeko nykyinen vanhuspalvelulain säännös toimintayksikön johtamisesta (21 §) riittävästi johtamisen kehittämistä?

Ei

14. Mitä muuta haluatte tuoda esiin iäkkäiden henkilöiden palveluja koskevan lainsäädännön kehittämisestä?

Iäkkäiden henkilöiden palvelukokonaisuutta koskevan lainsäädännön uudistaminen on merkittävä hanke, jolla voidaan parantaa ikääntyneiden tilannetta monin tavoin. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö esittää kuitenkin huolensa siitä, että raportti ei riittävällä tasolla huomioi ikääntyneiden ihmisten arjen ja asumisen turvallisuutta.

Uudistamistyöryhmän raportissa ikääntyneiden turvallisuus on esillä kuvailulehdellä ja tiivistelmässä, mutta se ei näy konkreettisesti esityksessä tai riittävällä tasolla lainsäädännössä tällä hetkellä. Turvallisuus on yksi ihmisen perustarpeista ja jos ihminen ei koe turvallisuutta, se heijastuu ylimääräisenä palveluntarpeena ja lisääntyvinä tarpeettomina kustannuksina. Jos arjen turvallisuus ei ole kunnossa, ihminen saattaa tarpeettomasti hakeutua esimerkiksi terveydenhuollon palveluihin.

Kokonaisvaltainen laaja-alainen tarkastelu on välttämätöntä, jotta ei heikennetä ikääntyneiden turvallisuutta, kun palvelukokonaisuutta uudistetaan. Esimerkiksi palveluiden viipalointi voi johtaa turvattomuuden lisääntymiseen, kun kotona asuvan iäkkään ihmisen kotona voi käydä kymmeniä tuntemattomia ihmisiä kuukaudessa, mikä altistaa muun muassa hyväksikäytölle.

Palvelukokonaisuuden uudistamisessa ikääntyneiden oma osallisuus ja yhteisöllisyyden edistäminen olisi syytä nostaa selkeästi esille. Toimintakyvyn ja työelämään osallistumisen pidentäminen on olennaista, mutta näkökulman on hyvä olla riittävän laaja ikääntyneen ihmisen hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen kannalta. Osallisuudella on tutkitusti laajoja vaikutuksia myös ihmisen hyvinvoinnille.

Tietosuojalainsäädännöstä riippumatta pitäisi kehittää toimintamalleja, joissa välttämättömät asiakastiedot välittyvät asiakasturvallisuuden varmistamiseksi. Myös valvonnan kehittäminen on merkittävä asia, ja valvontaa ei voi jättää omavalvonnan varaan. Raportissa on hyvin huomioitu RAI-järjestelmän hyödyntäminen.

Yksityiskohtaiset perustelut joihinkin vastauksiin:

Kohta 1:

Jos käsite poistettaisiin lainsäädännöstä, tarvittaisiin uusi korvaava käsite, mikä ei olisi tarkoituksenmukaista.

Kohta 3:

Velvollisuus järjestää asunto tulee olla, mutta asunnon turvallisuustasosta ei voi tinkiä. Tällä hetkellä rakennetaan kiinteistöjä, jotka tulevat rakennusvalvonnalle ja pelastustoimelle tietoon tavallisina asuinkiinteistöinä, mutta käytännössä asukkaat ovat erityistä tukea tarvitsevia. Perinteisesti iäkkäille on rakennettu palvelutaloja tai vastaavia, joita koskevat korkeammat rakenteellisen turvallisuuden vaatimukset. Viime vuosina on kuitenkin esiintynyt tilanteita, joissa tuen tarpeessa olevia iäkkäitä ihmisiä on keskitetysti sijoitettu kohteisiin, jotka on rakennettu tavallisiksi asuinrakennuksiksi.

Kohdan 3 ehdotus altistaa tämän ilmiön leviämislle ja iäkkäiden ihmisten erityisten turvallisuuden tarpeiden huomiotta jättämiselle. Ikääntyvillä on esimerkiksi muistisairaudesta takia kohonnut paloriski ja samaan aikaan alentunut toimintakyky, ja sitä kautta heikompi kyky pelastautua tulipalotilanteessa. Sen vuoksi tukea tarvitsevilla ikääntyneiden asuinrakennuksissa tulee varmistaa rakenteellinen paloturvallisuus, muun muassa automaattinen sammutusjärjestelmä, jo rakennuksen suunnitteluvaiheessa.

Kun sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla on toimitiloille korkeammat rakenteellisen turvallisuuden vaatimukset, normaaleihin asuintaloihin iäkkäitä sijoittamalla saatetaan tavoitella lyhyen aikavälin kustannussäästöjä. Todellisuudessa tuotetaan kuitenkin käytännössä merkittävä turvallisuusriski, josta asukkaat eivät ole edes tietoisia. Asukkaat luottavat lähtökohtaisesti siihen, että tällaiset asumisen yksiköt on suunniteltu kohderyhmälle turvallisesti toimiviksi. Tämä tarkoittaa paloturvallisuustekniikan lisäksi muun muassa sitä, että pelastussuunnitelma ja poistumisturvallisuusselvitys on tehty kohderyhmän ja kohteen mukaisesti sopiviksi. Muussa tapauksessa ikääntyneiden turvallisuus on vaarassa.

Tällaisesta on jo varoitettava esimerkki, jossa eläkeläisten asuttamassa kerrostalossa oli edellytykset suuronnettomuuteen.

Onnettomuustutkimuskeskuksen raportti OTKES D1/2010Y
(<https://turvallisuustutkinta.fi/fi/index/tutkintaselostukset/muutonnettomuudet/tutkintaselostukse tvuosittain/muutonnettomuudet2010/d12010ytulipaloelakelaistenasuinkerrostalossaturussa17.3.2010.html>)

Kohta 5:

Se tarjoaa ihmiselle pysyvän kodin ilman muuttoja ja asuinympäristön muutoksia. Lisäksi se voi tarjota pariskunnille mahdollisuuden elää pidempään yhdessä.

Kohta 8:

Turvallisuuden varmistamisen tulisi olla yksi edellytyskriteeri. Toisaalta pitäisi varoa liian tarkkaa määrittelyä ja arvion tulisi koskea kokonaisvaltaisesti tuen tarvetta eikä olla yksittäisillä kriteereillä määritettävissä.

Kohta 9:

Jos tukipalvelut eriytetään, se voi tuottaa tilanteen, jossa ikääntyneen luona käy entistä useampia palveluntarjoajia, mikä vaarantaa ihmisten asumisen turvallisuuden. Palveluiden viipalointi voi johtaa useiden hyvin lyhyiden kohtaamisten lisääntymiseen, mikä tekee ihmisen suojattommaksi, asettaa alttiimmaksi hyväksikäytölle ja hankaloittaa palveluiden hoitamista keskitetysti. Jo normaalisti ikääntyneille sekä erityisesti muistioireisille ihmisille se on omiaan luomaan turvattomuutta.

Tilanne ainakin pääkaupunkiseudulla on todetusti haastava, ja tukipalvelujen erottaminen voi tehdä ongelmasta valtakunnallisesti laajemman. Kaikki hyvin kotona? -tilaisuudessa vuonna 2016 sote-ammattilainen kysyi, mitä voisi tehdä sille, että ikääntyneellä ihmisellä ei kävisi pahimmillaan 60 eri ihmistä kuukaudessa muun muassa eri palveluiden ja palveluja tarjoavien henkilöiden työvuorojen takia.

Kohta 10:

Olisi hyvä tarkastella, minne turvallisuuteen liittyvät palvelut kuuluvat, esimerkiksi asumisen turvallisuuden ja paloturvallisuuden tarkistaminen. Kodin turvallisuuden tarkistuslistan läpikäyminen asiakkaan luona tulisi kuulua kotihoidon piiriin, jos asiakkaalla ei ole siihen liittyvää osaamista tai mahdollisuutta tehdä korjaavia toimenpiteitä.

Kohta 13:

Turvallisuusosaamisesta ei ole vaatimuksia vanhuspalvelulain säännöksessä toimintayksikön johtamisesta eli sitä ei ole kohdennettu selkeästi johdolle. Turvallisuusosaaminen tulee sisällyttää vanhuspalvelulain säännökseen toimintayksikön johtamisesta.

Johtamisen kehittämisessä olennaista on myös tilaajan vastuu, jotta palvelut tuotetaan ikääntyneille turvallisesti ja vanhuspalvelulakia noudattaen. Alhaista hintaa painottavissa kilpailutuksissa on riski, että henkilöstömitoitus ei ole todellisuudessa riittävä, jolloin palveluiden laatu voi olla heikompi ja iäkkäiden turvallisuus saattaa vaarantua. (Ks. raportin sivu 32)

Gröndahl Mika
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Nerelli Rauna
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK